

**VILNIUS
TECH**

Vilniaus Gedimino
technikos universitetas

Vaida ASAKAVIČIŪTĖ
Jovilė BAREVIČIŪTĖ
Zenona Ona ATKOČIŪNIENĖ

KOMUNIKACIJOS PAGRINDAI FILOSOFIJOJE

**Antika, Viduramžiai,
Renesansas**

VADOVĖLIS

Vilnius, 2024

Leidinį rekomendavo Vilniaus Gedimino technikos universiteto
Kūrybinių industrijų fakulteto studijų komitetas

Recenzavo: doc. dr. Živilė Sederevičiūtė-Pačiauskienė,
Vilniaus Gedimino technikos universiteto
Kūrybos komunikacijos katedra (Lietuva),
prof. dr. Algis Mickūnas,
Ohajo valstijos universiteto
Filosofijos katedra (Jungtinės Amerikos Valstijos),
prof. dr. Tomas Kačerauskas,
Vilniaus Gedimino technikos universiteto
Filosofijos ir kultūros studijų katedra (Lietuva),
dr. Rasmus Makselis,
Lietuvos kultūros tyrimų instituto
Komparatyvistinių kultūros tyrimų skyrius (Lietuva).

Bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS)
portale *ibiblioteka.lt*

Vilniaus Gedimino technikos universiteto
mokomosios metodinės literatūros knyga (2024-052-S)

ISBN 978-609-476-380-9 (PRINT); ISBN 978-609-476-379-3 (Bendras, PRINT)
ISBN 978-609-476-382-3 (PDF); ISBN 978-609-476-381-6 (Bendras, PDF)
<https://doi.org/10.20334/2024-052-S>

Šį kūrinį, esantį bibliotekose, mokymo ir mokslo įstaigų bibliotekose,
muziejuose arba archyvuose, be leidėjo sutikimo draudžiama mokslinių tyrimų ar
asmeninių studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti viešai prieinamą
kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.
Dėl leidimo kreiptis el. paštu *eleidyba@vilniustech.lt*

TURINYS

ĮVADAS.....	9
ANTIKA (apie XIII a. pr. Kr. – V a. po Kr.)	14
1.1. Sofistai: komunikacija kaip įtikinimo ir manipuliavimo priemonė.....	17
1.1.1. Sofistai ir sofizmas.....	17
1.1.2. Sofizmas kaip įtikinamosios komunikacijos priemonė	19
1.1.3. Nuomonės ir manipuliavimas kalba sofistinėje komunikacijoje.....	20
Įsimintini temos aspektai.....	21
Skaitiniai	22
Savitikos klausimai.....	26
Praktinės užduotys	26
Literatūra.....	27
1.2. Sokratas: komunikacija kaip kelias objektyvaus žinojimo link	28
1.2.1. Sokratas filosofijoje ir komunikacijoje.....	28
1.2.2. Sokrato komunikacijos metodo samprata ir struktūra	29
1.2.3. Sokratas prieš sofistus	33
Įsimintini temos aspektai.....	35
Skaitiniai	36
Savitikos klausimai.....	47
Praktinės užduotys.....	47
Literatūra.....	47
1.3. Platonas: komunikacija kaip dialektinis pažinimo procesas	49
1.3.1. Platono idėjų teorija ir jos santykis su komunikacija	49
1.3.2. Platono olos alegorija ir dialektinis pažinimas komunikacijoje.....	51
1.3.3. Rašto kaip komunikacijos priemonės ypatumai Platono požiūryje į komunikaciją.....	53
Įsimintini temas aspektai.....	54
Skaitiniai	55
Savitikos klausimai.....	69
Praktinės užduotys	69
Literatūra.....	70
1.4. Aristotelis: komunikacija kaip masinės auditorijos valdymas	72
1.4.1. Aristotelis filosofijoje ir komunikacijoje	72
1.4.2. Aristotelio masinės komunikacijos modelis	73

1.4.3. Įtikinimo priemonės Aristotelio masinės komunikacijos modelyje	74
1.4.4. Kategoriniai loginiai silogizmai ir jų svarba Aristotelio masinės komunikacijos modelyje	82
1.4.5. Dialektikos ir retorikos santykis	82
Įsimintini temos aspektai.	83
Skaitiniai	84
Savitikros klausimai.	94
Praktinės užduotys.	94
Literatūra.	95
1.5. Helenistai: komunikacija kaip emocinė ir dalykinė lyderystė.	97
1.5.1. Stoikai: komunikacija kaip emocijų valdymas.	97
1.5.1.1. Afektų ir apatijos santykis stoikų mąstymo perspektyvoje.	97
1.5.1.2. Lyderystės komunikaciniai aspektai stoikų etikoje.	98
1.5.1.3. Emocinis intelektas stoikų požiūryje į komunikaciją.	101
1.5.2. Hedonistai: komunikacija kaip negatyviojo malonumo patirtis	105
1.5.2.1. Negatyvusis malonumas ir jo svarba komunikacijoje.	105
1.5.2.2. Lyderystė ir emocinis intelektas hedonistinio mąstymo perspektyvoje.	107
1.5.3. Skeptikai: komunikacija kaip sąmoningas susilaikymas nuo sprendimų	107
1.5.3.1. Skepsio samprata filosofijoje ir komunikacijoje	107
1.5.3.2. Skepsio ir emocinių kompetencijų santykis dalykinės komunikacijos procesuose	109
Įsimintini temos aspektai.	110
Skaitiniai	112
Savitikros klausimai.	167
Praktinės užduotys.	167
Literatūra.	172
II skyrius. VIDURAMŽIAI (V–XV a. pab. – XVI a. pr.).	176
2.1. Aurelijus Augustinas: komunikacija kaip intraasmeninis Dievo ir pasaulio pažinimo būdas	179
2.1.1. Aurelijaus Augustino krikščioniškosios intraasmeninės komunikacijos samprata	179
2.1.2. Dieviškosios iliuminacijos kaip komunikacijos kanalo samprata	181
2.1.3. Laikiškumo patirtis Aurelijaus Augustino krikščioniškosios intraasmeninės komunikacijos kontekste	182
2.1.4. Meilės komunikacija Aurelijaus Augustino krikščionybės filosofijoje.	183

3.1.1. Renesanso humanistinės komunikacijos ištakos ir pagrindai: istorinis, socialinis, kultūrinis aspektai	291
3.1.2. Renesanso humanistinė akademinė komunikacija <i>Platono šeimos mokykloje</i>	295
3.1.3. Renesanso humanistinės rašytinės komunikacijos ypatumai: rašymo stilius ir temos	296
Įsimintini temos aspektai	299
Skaitiniai	300
Savitikros klausimai	352
Praktinės užduotys	352
Literatūra	353
3.2. Reformatoriai: komunikacija kaip reformacijos idėjų sklaida rašytinėse ir spausdintinėse medijose	355
3.2.1. Reformacijos samprata ir idėjos	355
3.2.2. Reformacijos idėjų sklaida Renesanso socialinėmis, kultūrinėmis ir technologinėmis sąlygomis	358
3.2.3. Reformacijos judėjimo komunikacijos aspektai	359
Įsimintini temos aspektai	361
Skaitiniai	363
Savitikros klausimai	392
Praktinės užduotys	392
Literatūra	393
3.3. Socialiniai ir politiniai filosofai: komunikacija kaip socialinių ir politinių krizių sprendimo būdas	394
3.3.1. Socialinės ir politinės filosofijos idėjos Renesanso valstybės koncepcijose	394
3.3.2. Socialinė, politinė ir viešoji komunikacija Renesanso valstybės koncepcijose: Niccolò Machiavellio <i>Valdovo</i> ir Thomo More'o <i>Utopijos</i> atvejai . .	397
3.3.3. Valstybių koncepcijos ir socialinės utopijos kaip krizių komunikacijos priemonės	402
Įsimintini temos aspektai	403
Skaitiniai	405
Savitikros klausimai	441
Praktinės užduotys	441
Literatūra	442
NAUDOTI SKAITINIAI (FILOSOFINIŲ VEIKALŲ IŠTRAUKOS)	443
SĄVOKŲ IR TERMINŲ ŽODYNAS	445
RODYKLĖ	467

JVADAS

Intensyvūs skaitmeninės visuomenės pokyčiai, komunikacijos ir informacijos technologijų plėtra išryškino komunikacijos ir informacijos mokslų problematikos svarbą įvairiais bendravimo lygmenimis įvairiuose kontekstuose. Komunikacinės kompetencijos stoką ir jos tobulinimo poreikį pajaučiame bene kiekvienas, atsidūręs kasdienio ar dalykinio bendravimo situacijoje, kai reikia užmegzti ir palaikyti ryšį, kalbėti viešai, bendrauti su žiniasklaida ar komunikuoti tarpkultūrinėje aplinkoje. Mokslinėje erdvėje pastebimas nuolat augantis dėmesys komunikacijos tyrimams, daugėja publikacijų ir mokslinių šaltinių šia tematika, o žvelgiant iš besimokančiojo pozicijų – filosofine mintimi grindžiamo komunikacijos mokslo ištakų vadovėlio stokojama.

Apie komunikaciją rašyti, ją nagrinėti galima įvairiuose kontekstuose. Šiame vadovėlyje pasirinkta istorinė perspektyva – analizuojant ir interpretuojant dokumentuotą praeitį. Čia ji pasirinkta neatsitiktinai. Kaip jau minėjome, galime rasti nemažai knygų, vadovėlių, mokomųjų priemonių, kuriose atskleidžiamas tradicinių ir naujųjų medijų santykis, pateikiamos komunikacijos sampratos, aptariami komunikacijos mokyklų ypatumai, pristatoma komunikacijos modelių ir rūšių įvairovė ir kt. Deja, vadovėlio, kuriame iš istorinio ir chronologinio mąstymo perspektyvos būtų atskleidžiami komunikacijos pagrindai, analizuojant komunikacijos ir filosofijos kaip pamatinio ir sąmoningo žmogaus buvimo pasaulyje būdo sąsajas, kol kas rasti nepavyko.

Vadovėlyje keliaujant per istorines epochas, siekiama žymių filosofų akimis pažvelgti į komunikaciją ir įtvirtinti nuostatą, kad pagrindinės komunikacijos sąvokos ir terminai yra kilę iš komunikacijos ir filosofijos santykio, apmąstant bendravimo, dialogo, diskusijos, oratorystės, retorikos ir kitų komunikacijos formų bei būdų svarbą, ryšį tarp etikos, kalbos, minties prasmės ir pažinimo. Įvairių istorinių epochų filosofinių tekstų, juos parašiusių mąstytojų minčių raiškos refleksija sudaro galimybes skaitytojams susipažinti su originaliais veikalais ir jiems skirtomis teorinėmis įžvalgomis. Visa tai padeda skaitytojus kreipti komunikacijos pagrindų link, idant būtų galima geriau suprasti plačią ir tarpdalykinę komunikacijos prigimtį bei jos raišką dabarties kontekste.

Pravartu pažymėti ir tai, kad chronologiškai apibrėžtose istorinėse epochose filosofai šiandien nusistovėjusių komunikacijos sąvokų ir terminų tiesiogiai nevartojo, tačiau suformavo pagrindus jiems rasti. Originaliuose tekstuose nesunku atsekti jų mintis apie komunikacijos proceso elementus, įvairias verbalinės ir neverbalinės komunikacijos formas, kurios pasitelkiamos bendraujant su tam tikrais asmenimis, grupėmis ar auditorijomis, siekiant jas įtraukti, įtikinti ar paveikti.

Komunikacija ir filosofija – fundamentalios ir pamatinės Vakarų Europos intelektualinę raidą organizuojančios ir atspindinčios sritys, galbūt iš pirmo žvilgsnio atrodančios gana nutolusios viena nuo kitos, tačiau iš tiesų glaudžiai susijusios ir organiškai papildančios viena kitą.

Komunikacija dažnai suprantama kaip tam tikras reiškiny ir / ar procesas: kaip bendravimas ar socialinės sąveikos per pranešimus, žinių perdavimas ar keitimasis informacija tiek verbaliniu, tiek neverbaliniu būdu. Viena vertus, komunikacija kaip reiškiny yra labai senas ir jo kilmė gali būti datuojama nuo pat žmonijos pradžios, kai žmonės komunikavo ir siekė bendros veiklos įvairiomis bendravimo išraiškomis ir formomis. Žvelgiant iš istorinės perspektyvos, komunikacijos formos, būdai, raiška nuolat kito, vystėsi priklausomai nuo įvairių aplinkos veiksnių: mąstymo būdų, pažinimo metodų, pasaulio supratimo, vertybių sistemų, požiūrių į individą ir visuomenę, kultūros ir technologijų pažangos. Kita vertus, komunikacija kaip mokslas yra itin jauna, tesiekianti XX amžių ir jos raida yra sudėtingas procesas, apimantis besiformuojančius vis naujus terminus, metodus, modelius, teorijas ir taikymo principus.

Filosofija, maždaug prieš pustrėčio tūkstančio metų užgimusi senovės Graikijoje, reiškia išminties meilę, o išmintis Vakarų Europos kultūroje suprantama ne kaip įgytas, turimas, nekintamas žinojimas, o kaip dinamiškas, lankstus, atviras jo siekimas. Taigi filosofija skleidžiasi kaip nuolatinis buvimas procese – nesibaigiančioje kelionėje išminties link diskutuojant, ginčijantis, prieinant apibrėžtų atsakymų ir vėl iš naujo ieškant ir abejojant, klumpant ir keliantis, atrandant ir prarandant tai, kas, regis, jau buvo aišku ir akivaizdu. Tad filosofijos esmė ir reikšmė neatsiejama nuo bendravimo ir komunikacijos: tai gebėjimai kritiškai mąstyti, kalbėti(s) ir klausyti(s), reflektuoti mintis ir sprendimus, formuluoti argumentus ir juos išsakyti. Remiantis lietuvių filosofu Juozu Girniumi (1915–1994), tai leidžia filosofiją pagrįstai vertinti kaip visų mokslų pamatą, šiuo atveju apimant ir komunikaciją.

Šio tarpdalykinio vadovėlio, užmezgančio filosofijos ir komunikacijos dialogą, tikslas – įžvelgti, apčiuopti, reflektuoti, suprasti ir įvaldyti komunikacijai būdingus pagrindus filosofijoje kaip mąstančio, pažįstančio, abejojančio, klausiančio ir

bendraujančio žmogaus erdvėje, atsigręžiant į istoriją, keliaujant jos epochomis pagal chronologinį principą ir susipažįstant su svarbiausiomis Vakarų Europos idėjomis ir jų raida. Vadovėlyje ši kelionė istorijos epochomis vyksta gana nuosekliai. Pirmojoje dalyje ji prasideda nuo Antikos (apie XIII a. pr. Kr. – V a. po Kr.), tęsiasi per Viduramžius (V–XV a. pab. – XVI a. pr.) ir pasiekia Renesansą (XIV–XVI a. – XVII a. vid.). Antrojoje vadovėlio dalyje istorijos epochomis bus keliujama toliau – nuo Naujųjų (Šviečiamasis amžius) (XVI a. vid. – XVIII a. pab.) iki Naujausiųjų laikų (XVIII a. pab. – XIX a.). Čia dera pabrėžti, kad ties Naujausiais laikais Vakarų Europos istorija ir filosofija nesibaigia. Atvirkščiai, XX–XXI a. daugeliu aspektų istorija pasuka gana netikėta linkme, nubrėždama daug ryškių ir svarbių filosofinės minties vingių, įgaunančių itin reikšmingų atgarsių komunikacijoje. Šis daugeliu naujovių pasižymintis, nuo klasikos ir tradicijų atsiplėšęs istorijos posūkis XX–XXI a. link, nulėmęs visiškai naujas filosofinės minties kryptis bei atnešęs ne vieną naują įžvalgą ir į komunikacijos sritį, neabejotinai yra vertas tiek socialinių ir humanitarinių mokslų disciplinų dėstytojų, tiek šioms sritims priklausančių specializacijų studentų dėmesio. Tad šio vadovėlio autorės viliasi ir tikisi, kad netolimoje ateityje bus paskelbta ne tik antroji, bet ir trečioji šio vadovėlio dalys.

Jūsų rankose – pirmoji šio vadovėlio dalis, o ją pristatant skaitytojams, dera išsamiau aptarti leidinio koncepciją. Vadovėlyje plėtojamas temas autorės pateikia komunikacijos kontekste skaitytojus supažindindamos su ontologiniais (būties), epistemologiniais (pažinimo), aksiologiniais (vertybių), etiniais (moralės / dorovės), lingvistiniais (kalbos), socialiniais ir kultūriniais aspektais. Šie aspektai pasirinkti neatsitiktinai – jų visuma formuoja bendruosius komunikacijos principus, glūdinčius filosofijoje ir apimančius individo, šeimos, bendruomenės bei visuomenės lygmenis. Sąmoningai atsiribota nuo, pavyzdžiui, politinių aspektų, nors jie taip pat yra itin svarbūs komunikacijos kontekste. Šį autorių sprendimą lėmė filosofinių temų ir joms būdingų politinių bei kitų aspektų komunikacijoje didelė įvairovė ir apimtis, sudaranti galimybes išleisti atskirą vadovėlį.

Šio vadovėlio koncepciją atliepia ir jo struktūra. Kiekvieno skyriaus pradžioje skaitytojai trumpai supažindami su aptariama epocha, jos socialiniu ir kultūriniu kontekstu, kurio sąlygomis buvo plėtojamos tam tikros filosofinės idėjos ir atitinkamai komunikuojama. Kiekvienas konkrečiam vadovėlio skyriui priklausančias poskyris pradedamas preambule, įvardijant pagrindinius plėtojamos temos aspektus, su kuriais supažindinami skaitytojai. Toliau trumpai apibūrinama tai, į ką dera atkreipti dėmesį skaitant teorinę medžiagą. Šioji skleidžiama tekstą skaidant į atskirus poskyrius – rubrikas pagal atitinkamas potemes. Kiekviename poskyryje

teorinę medžiagą papildė ją paaiškinančios ar svarbiausius aspektus pabrėžiančios lentelės ir / ar paveikslai. Kiekvieno poskyrio pabaigoje pateikiami įsimintini juose pristatytų temų aspektai – pagrindiniai faktai ir / ar teiginiai, kuriuos verta žinoti ir į juos atkreipti dėmesį. Po teorinės medžiagos, lentelių ir / ar paveikslų pateikiamos filosofinių veikalų ištraukos, vadovėlyje įvardijamos kaip skaitiniai. Šios ištraukos – tai vienas svarbiausių šio vadovėlio privalumų ir išskirtinumų. Čia filosofinių veikalų ištraukos atlieka metodinės medžiagos funkciją ir yra skirtos jų analizei bei interpretacijai komunikacijos aspektu pagal tekstų supratimui suformuluotas užduotis. Taip skaitytojams sudaromos galimybės ne tik susipažinti su įvairiais filosofiniais požiūriais, bet ir juos reflektuoti bei prieiti tam tikrų išvalgų komunikacijos mokslo ir praktinės veiklos, glaudžiai susijusios su šiuolaikine skaitmenine visuomene, kontekste. Pasitikrinti įgytas žinias rekomenduojama atsakant į toliau pateikiamus savitikros klausimus, o temai suprasti ir komunikacijos įgūdžiams formuoti pateikiamos praktinės užduotys. Kiekviename poskyryje yra naudotos literatūros sąrašas, kuris gali pasitarnauti ir kaip rekomenduojami šaltiniai, padėsiantys plėsti teorines temas žinias ir gilinti jos praktinį supratimą. Skaitytojų dėmesys atkreipiamas į tam tikras sąvokas ir terminus, tekste minimus pirmą kartą ir žymimus sutartiniu ženklu – žvaigždute, nukreipiančia į vadovėlio pabaigoje esantį žodyną. Po jo skaitytojų patogumui pateikiama asmenvardžių ir dalykinė rodyklė.

Aptarta šio tarpdalykinio vadovėlio koncepcija ir struktūra, autorių manymu, yra informatyvi, paremta pagrindiniais metodiniais principais, tokiais kaip sistemiškumas, aiškumas, teorijos vizualizavimas schemose ir lentelėse. Skaitytojams tai sudaro nuoseklių studijų galimybes, o pateiktos filosofinių veikalų ištraukos, savitikros klausimai ir praktinės užduotys lavina kritinį mąstymą, plečia žinias apie komunikacijos reiškinių, jos skirtingas formas ir jų raišką filosofų paskelbtuose veikaluose. Tai formuoja skaitytojų pasaulėvaizdį ir pasaulėžiūrą, atveria įsitikinimų ir nuostatų įvairiapusiškumą bei platumą.

Kaskart rengiant naują vadovėlį, autoriams natūraliai kyla klausimai, kuo jis svarbus ir aktualus. Autorės tikisi, kad vadovėlis bus naudingas, vertingas ir įdomus tiek filosofijos ir komunikacijos disciplinoms studijuojantiems studentams, tiek šių disciplinų dėstytojams, tiek visai akademinėi bendruomenei. Taip pat interesantams mėgėjams, kuriems nesvetimas intelektualinio išprusimo ir pažinimo siekis, noras sėkmingai ir veiksmingai komunikuoti įvairiose aplinkose ir įvairiomis aplinkybėmis.

Autorės nuoširdžiai dėkoja recenzentams prof. dr. Algiui Mickūnui (Ohajo valstijos universitetas, Jungtinės Amerikos Valstijos), prof. dr. Tomui Kačerauskui (Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Lietuva), doc. dr. Živilei Sederevičiūtei-Pačiauskienei (Vilniaus Gedimino technikos universitetas) ir dr. Rasiui Makseliui (Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuva) už vertingus patarimus, rengiant šį vadovėlį ir pateiktus vertinimus, liudijančius nūdien išskylantį jo poreikį aukštojo mokslo studijose.

Autorės

